

UDZIAŁ BISKUPÓW POLSKICH W OBRADACH SOBORU WATYKAŃSKIEGO II

Wprowadzenie

Sobór Watykański II zwołany przez papieża Jana XXIII stwarzał ogromne nadzieje dla wielu wiernych Kościoła rzymskokatolickiego. W pierwszych komentarzach informowano opinię publiczną na świecie, że przyszły Sobór będzie miał charakter ekumeniczny. Taka informacja była jednak przyczyną nieporozumień, ponieważ pojęcie ekumenizmu rozumiano wówczas w takim sensie, w jakim odbieramy go współcześnie, czyli zjednoczenie Kościołów. W kolejnym przemówieniu, 14 czerwca 1959 r. papież sprecyzował cel Soboru, który określił, używając po raz pierwszy włoskiego terminu: *aggiornamento*, co znaczy *uwspółcześnienie*, a więc otwarcie się Kościoła na wiele spraw, podjęcie dialogu. Dawało to szansę zaproszenia na obrady soborowe braci odłączonych.

Obrady soborowe rozpoczęły się 11 października 1962 r. i trwały do 8 grudnia 1965 r. W tym czasie odbyły się cztery sesje 11 X – 8 XII 1962 r., w 1963 r., w 1964 r. i w 1965 r. Każda z sesji gromadziła od 2 do 3 tys. ojców soborowych z całego świata. Poza tym w obradach uczestniczyli także przedstawiciele innych wyznań chrześcijańskich. Na obrady powinno przyjechać około 150 biskupów z krajów komunistycznych, jednak dotarło około 30, 2 z Węgier i 3 z Czechosłowacji oraz ponad 25 księży biskupów z Polski. Jednak, zanim tu dotarli, władze komunistyczne starały się utrudnić im wyjazd, nie zezwalając na wydanie paszportów. Drugim posunięciem władz przeciwko Kościołowi była celowa dezinformacja na temat obrad soborowych i udziału polskich biskupów rozpowszechniana przez prasę lewicową i inne media.

Prace przedsoborowe w Kościele rzymskokatolickim w Polsce

Prasa lewicowa w Polsce już pierwszą informacją o zwołaniu Soboru Watykańskiego II przez Jana XXIII¹ starała się zdyskredytować nową inicjatywę w Kościele rzymskokatolickim². Jednak mimo wielu sprzecznych informacji dostarczanych przez media, duchowieństwo w Polsce na bieżąco było informowane przez księży biskupów o zamierzeniach soborowych. Przed rozpoczęciem obrad soborowych Katolicki Uniwersytet Lubelski zorganizował konferencję naukową w dniach 23-25 sierpnia 1961 r., poświęconą problematyce Soboru Watykańskiego II. W wykładach uczestniczyło około 600 kapłanów z całej Polski. Duchowni uczestniczący w wykładach, przedłożyli Komisji Soborowej Episkopatu Polski prośbę o przeprowadzenie wśród księży w Polsce ankiety na temat: Czego duchowieństwo polskie oczekuje od przyszłego Soboru? Ankieta zawierała 20 pytań, odnosząc się m. in. do liturgii, katechizacji, duszpasterstwa, ewangelizacji przez media, stałego diakonatu, współpracy pomiędzy duchowieństwem a laikatem i inne³.

Kuria Biskupia Diecezji Warmińskiej pismem z 12 lipca 1962 r. informowała duchowieństwo o decyzji Episkopatu Polski z 15 marca 1962 r., który podjął decyzję przeprowadzenia modlitw za Sobór Powszechny w czasie jego obrad. Modlitwy te odbywały się pod hasłem: *Czuwanie Soborowe z Maryją Jasnogórską*⁴. Kilka miesięcy wcześniej

---

Ks. Krzysztof Bielawy; kapłan archidiecezji warmińskiej; doktor teologii; adres do korespondencji: biela@rubikon.net.pl

¹ Zob. R. Fischer-Wollpert, *Leksykon papieży*, Kraków 1990, s. 195-201.

² Zob. Instytut Pamięci Narodowej w Warszawie (dalej cyt. IPN BU), sygn. 01299/846, Przygotowanie Watykanu do Soboru Powszechnego i ewentualnego zjednoczenia Kościołów pod kierownictwem Watykanu.

³ Archiwum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie (dalej cyt. AAWO), Udział bpa T. Wilczyńskiego w Waticanum II, sygn. C VI 11. Pismo ks. bpa A. Baraniaka, przewodniczącego Komisji Soborowej Episkopatu, do bpa T. Wilczyńskiego z 13 XI 1961 r.

⁴ Archiwum Parafialne w Morągu (dalej cyt. APM), Teczka nr 2. Pismo Kurii Biskupiej Diecezji Warmińskiej w Olsztynie do Księży proboszczów i Rektorów Kościołów Diecezji Warmińskiej z 12 VII 1962 r. W piśmie podano wskazania ogólne i szczegółowe co do czuwań soborowych w diecezji warmińskiej. We wskazaniach ogólnych podano, że:

ks. prymas Stefan Wyszyński przed swym wyjazdem do Rzymu wygłosił 14 lutego 1962 r. przemówienie, w którym wspominał o wielkim wydarzeniu, jakie niebawem rozpocznie się w Kościele Powszechnym. Do zgromadzonych wiernych mówił: „Wszyscy radowaliśmy się, gdy Ojciec Święty Jan XXIII zapowiedział w Uroczystość Matki Bożej Gromnicznej otwarcie Soboru na Uroczystość Macierzyństwa Maryi”⁵. W czasie spotkania z Polakami 8 marca 1962 r. Ojciec św. skierował szczególne słowa do Prymasa Polski kard. Wyszyńskiego, mówiąc: „W osobie Eminencji czcimy wszystkich Biskupów Polski, tych, których z radością widzieliśmy w Rzymie, i tych, których jeszcze dotąd nie widzieliśmy, a których w szczególny sposób zachowujemy w sercu naszym. Powróciwszy do swej Ojczyzny, powiedz Twoim Współbraciom w Episkopacie, że Papież z troską śledzi ich szlachetne poczynania duszpasterskie, a nie tylko przypatruje się im, ale ich wszystkich ogarnia swoimi ramionami z wielką czułością”. I dalej Jan XXIII zwracał się z wielkim zatroskaniem: „Oby pozwolił Bóg, abyśmy mogli widzieć ich koło siebie na zbliżającym się Soborze Watykańskim II. Jest to naszym żywym pragnieniem, przedmiotem Naszych modlitw, i to powierzamy Tobie, Księżę Kardynale, jako zadatek Naszej najśłodszej nadziei”⁶. Słowa Ojca św. skierowane do Prymasa Polski zobowiązywały kard. Wyszyńskiego do upominania się u władz komunistycznych o wydanie paszportów księżom biskupom na wyjazd do Rzymu na obrady Soboru Watykańskiego II.

-
1. *Czuwanie Soborowe* będzie natężeniem modlitw za Sobór Powszechny i budzeniem zainteresowań sprawami soborowymi.
  2. Będzie ono miało charakter maryjny, wyrażający się we wzywaniu pomocy Matki Bożej i skupianiu się wokół obrazu Jasnogórskiej Pani.
  3. W czuwaniu wezmą udział wszystkie parafie i ośrodki duszpasterskie Diecezji zgodnie z rozkładem dni Czuwania, opracowanym przez Wydział Duszpasterski tutejszej Kurii.
  4. *Czuwanie Soborowe* obejmować będzie okres od 11 X do 8 XII br., czyli od rozpoczęcia Soboru, do przewidywanego jego zakończenia”.

⁵ Archiwum Parafialne w Bartoszycach – św. Brunona (dalej cyt. APB), Teczka nr 3. Przemówienie kard. Stefana Wyszyńskiego przed wyjazdem do Rzymu w kaplicy Domu Prymasowskiego w Warszawie 14 II 1962 r.

⁶ APM, Teczka nr 4. Przemówienie Ojca św. Jana XXIII w Rzymie do Polaków w dniu 8 III 1962 r. Niebawem ks. kard. Wyszyński przekonał się, że były to słowa prorocze wypowiedziane przez Ojca św. odnoszące się do biskupów polskich i ich trudnościami z wyjazdem na Sobór Powszechny do Rzymu.

I sesja Soboru Watykańskiego II (11 X – 8 XII 1962 r.)

W I sesji Soboru Watykańskiego II, która trwała od 11 października do 8 grudnia 1962 r., udział brał także ks. bp T. Wilczyński. Rządca diecezji warmińskiej opuścił diecezję 2 października 1962 r., udając się do Warszawy, skąd wraz z ks. Prymasem kard. Stefanem Wyszyńskim i innymi biskupami 5 października wyjechali do Rzymu na rozpoczęcie Soboru⁷. Ks. bp T. Wilczyński, przesyłając swój pierwszy list z Rzymu do duchowieństwa i wiernych diecezji warmińskiej, tak opisał podróż do Rzymu pociągiem z Warszawy „(...) do naszego wagonu cisnął się tłum księży polskich, przebywających na studiach, zakonnic polskich i ludności tak polskiej, jak i włoskiej. Pracownicy telewizji polskiej, władze policyjne zostały odepchnięte tak, że z trudem dostali się do wagonu przedstawiciele Sekretariatu Stanu i kardynał Silva Henriquez Raul z Santiago de Chile. (...) Kilka zdjęć fotograficznych, wiele wiązanek kwiatów o barwach polskich i jechaliśmy już do naszych miejsc zamieszkania”. Kolejna informacja dotyczyła audiencji u Ojca św. Jana XXIII, która miała miejsce w poniedziałek 8 października. Jako pierwszy na audiencji prywatnej przyjęty został Ks. Prymas, Stefan Wyszyński, a następnie wszyscy biskupi z Polski⁸. Znamienne były słowa wypowiedziane do zgromadzonych księży biskupów. Ojciec św. wyjaśnił, dlaczego tak szybko spotkał się z polskimi biskupami. Mówił do zgromadzonych: „Chciałbym, aby cały świat wiedział, że Polska jest mi droga, że cenię jej mocną i wytrwałą wiarę, jej trudne i długie walki o wolność, jej szlachetność”. List swój rządca diecezji kończył opisem pierwszego dnia Soboru, a także informacją o uczestnikach Soboru Watykańskiego II, których było około 3000 – tak zwanych Ojców Soboru, 86

---

⁷ Archiwum Parafialne w Stębarku, Kronika Parafialna, Wydarzenia religijne z 1962 r., s. 24.

⁸ Zob. P. Raina, *Stefan Kardynał Wyszyński Prymas Polski*, t. 3, Londyn 1988, s. 46-51. Na audiencji obecni byli: kard. Stefan Wyszyński, Prymas Polski, abp Antoni Baraniak (Poznań), abp Józef Gawlina (Rzym), bp Kazimierz Kowalski (Pelplin), bp Michał Klepacz (Łódź), bp Zdzisław Goliński (Częstochowa), bp Antoni Pawłowski (Włocławek), bp Franciszek Jop (Opole), bp Tomasz Wilczyński (Olsztyn), bp Edmund Nowicki (Gdańsk), bp Herbert Bednorz (Katowice), bp Karol Wojtyła (Kraków), bp Zygmunt Choromański (Warszawa), bp Jan Fondaliński (Łódź), bp Walenty Wójcik (Sandomierz), ks. inf. Bolesław Filipiak (audytor Św. Roty Rzymskiej), ks. prał. Franciszek Mączyński (rektor Papieskiego Kolegium Polskiego w Rzymie), ks. prał. Franciszek Borowiec (kapelan Prymasa Polski) i ks. Kan. Hieronim Goździewicz (sekretarz Prymasa Polski).

przedstawicielstw dyplomatycznych i 17 przedstawicieli innych wyznań chrześcijańskich⁹.

Uroczystościom otwarcia Soboru przewodniczył Jan XXIII¹⁰. Księża biskupi z Polski byli świadomi, że prasa, radio i telewizja wprowadzały dezinformację na temat Soboru. By przekazywać wiarygodne informacje, księża biskupi czynili to poprzez listy pasterskie. Rządca diecezji warmińskiej z Rzymu przesłał 5 listów pasterskich do diecezjan, a także 400 listów prywatnych. Ks. bp Wilczyński w przemówieniu do duchowieństwa 20 grudnia 1962 r. mówił: „(...) prace I sesji soborowej oceniam jako przeoranie, głębokie przeoranie, pięciu schematów, na dwadzieścia wszystkich, tj. społecznych środków rozpowszechniania wiadomości (radio, prasa, telewizja, kino i inne), zjednoczenia Kościołów wschodnich z Kościołem katolickim i problemu Kościoła”. W dalszej części przemówienia ks. bp Wilczyński zwrócił uwagę na trudności, z jakimi borykali się w Rzymie. Przede wszystkim mała liczba biskupów z Polski, początkowo tylko 17, na dwa tygodnie przed zakończeniem sesji, dojechało kolejnych 8 księży biskupów z Polski. Stanowili więc małą grupę w porównaniu np. do stu kilkudziesięciu biskupów z Francji, Kanady, Niemiec, południowej Ameryki, a nawet z Wietnamu. Rządca diecezji donosił, że padały pytania, ilu razem przyjechało do Rzymu biskupów, a i ilu wszystkich biskupów jest w Polsce. Były to bardzo znaczące i ważne pytania. Kolejnym problemem był zjazd wrocławski¹¹, który ośmieszył w opinii światowej państwo Polskie. Równie iry-

---

⁹ AAWO, Udział bpa T. Wilczyńskiego. List ks. bpa T. wilczyńskiego z Rzymu do duchowieństwa i wiernych diecezji warmińskiej z obrad I sesji Soboru Watykańskiego II w 1962 r., Uroczystość Chrystusa Króla; Zob. *Ks. bp Tomasz Wilczyński do wiernych diecezji warmińskiej* (fragmenty), „Tygodnik Powszechny” (dalej cyt. TP) nr 46, z 18 XI 1962 r.

¹⁰ AAWO, Udział bpa T. Wilczyńskiego. Rządca diecezji warmińskiej ks. T. Wilczyński zamieścił w pierwszym swym liście do duchowieństwa i wiernych w 1962 r. dość szczegółowy opis rozpoczęcia Soboru Watykańskiego II: „(...) w czwartek dnia 11 października 1962 r., w uroczystość Macierzyństwa Najświętszej Maryi Panny, o godz. 9:00 rano rozpoczął się II Sobór Watykański”.

¹¹ Instytut Pamięci Narodowej w Białymstoku (dalej cyt. IPN Bi), sygn. 084/486/2. Pismo z-cy Komendanta Powiatowego MO ds. SB w Nidzicy do Naczelnika Wydziału IV Sł. Bezpieczeństwa Komendy Wojewódzkiej MO w Olsztynie z 26 XI 1962 r. Kilka dni przed zjazdem wrocławskim duchownych w całej Polsce odwiedzali pracownicy Wydziałów ds. Wyznań. Także w powiecie nidzickim duchownych odwiedził pracownik Wydziału ds. Wyznań z Olsztyna J. Wojnicz, zastępca kierownika. W sporządzonej przez funkcjonariusza SB informacji czytamy:

tujące były notki prasowe w lewicowej prasie włoskiej, w których donoszono, że biskupi w Polsce na wyjazd otrzymali po 1000 dolarów, a ks. Prymas 2000. A faktycznie każdemu z biskupów władze przydzieliły po 5 dolarów. Trudno było w tej sprawie zabierać głos – mówił ks. bp Wilczyński. Największą satysfakcją rządu diecezji warmińskiej sprawiło przemówienie w radiu watykańskim¹², w którym zaznaczył, że Warmia, Mazury i Powiśle są ziemiami polskimi¹³.

Na łamach „Polityki” ukazał się artykuł pod tytułem: *Jan XXIII i wiek XX*. Autor artykułu, opisując sytuację Kościoła, odniósł swe uwagi także do księży biskupów w Polsce, którym zarzucał konserwyzm i brak dobrej woli w dialogu z państwem¹⁴. W artykule czytamy: „Niestety, podczas soborowych obrad delegacja Polskiego Episkopatu nie wyciągnęła – jak się wydaje – wniosków ze znaczenia historycznego soborowego okresu w dziedzinie normalizacji wzajemnych stosunków między państwem a Kościołem w Polsce”. Autor sugerował czytelnikom, że przeciwnikiem normalizacji jest Episkopat Polski. Mało tego, starał się jeszcze przeciwstawić Episkopat Ojcu św., pisząc, że papież: „(...) zdaje się rozumie konieczność uznania przemian społecznych dokonanych w Polsce Ludowej”, a Episkopat zupełnie tego nie rozumie. Z tego powodu autor publikacji ubolewał, że w Polsce miliony osób wie-

„(...) Rozmowy zostały przeprowadzone z proboszczem parafii Łyna, księdzem Zdunkiem Antonim, który w wyniku przeprowadzonej z nim rozmowy wyraził zgodę na wzięcie udziału w Zjeździe Duchowieństwa we Wrocławiu. Zgodę wyraził proboszcz parafii Szkotowo ks. Jan Rodziewicz. Proboszcz parafii Janowiec ks. Korzyba Karol, z którym przeprowadzono rozmowy stanowczo odmówił wzięcia udziału w Zjeździe duchowieństwa, uznając, że jest to akcja polityczna, do której nie chce się włączać ze względu na prześladowanie przez hierarchie kościelną. W podobny sposób oświadczył proboszcz parafii Sarnowo Kękuś Marian”; Zob. T. Potkaj, *„W sumieniu moim byłem spokojny”*. *Ruch księży patriotów to najsmutniejsza karta w dziejach polskiego Kościoła po 1945 r.*, TP nr 36, z 8 IX 2002 r.

¹² AAWO, Udział bpa T. Wilczyńskiego. Przemówienie radiowe ks. bpa Tomasza Wilczyńskiego dnia 23 listopada 1962 r. na temat *Zjednoczenia Chrześcijan*. W przemówieniu czytamy: „(...) jak złota nić przewija się w przygotowaniu II Soboru Watykańskiego i w jego obecnych pracach troska o zjednoczenie chrześcijan. Nie trzeba być prorokiem, aby przewidzieć, że wysiłki zjednoczeniowe nie ustaną i po zakończeniu Soboru. (...) Do niedawna słyszeliśmy określenia – schizmatyk, heretyk. Z dzisiejszego języka papieskiego i soborowego słowa te zostały wykreślone. Zastąpiły je wyrażenia: *bracia odłączeni*”.

¹³ APM, Teczka nr 2. Przemówienie ks. bpa T. Wilczyńskiego do duchowieństwa dnia 20 XII 1962 r.

¹⁴ Por. A. Raina, *Kardynał Wyszyński*, s. 64-65.

rzających oczekują: „by historyczne pozytywne procesy zarysowujące się na watykańskim soborze znalazły swój wykładnik w przemianie postawy Polskiego Episkopatu”. Kilka dni po ukazaniu się artykułu drukiem ks. bp Zygmunt Choromański skierował na ręce redaktora „Polityki” list, w którym zaznaczył, że Episkopat pragnie w Polsce normalizacji z rządem, a dał temu wyraz niejednokrotnie, choćby w zawartym *Porozumieniu*¹⁵. Pisał dalej ks. bp Choromański, że pragną tego także wierni świeccy w Polsce. Episkopat wielokrotnie wysuwał postulat, by odbyło się posiedzenie Komisji Wspólnej, nawet ks. Prymas w Rzymie w czasie spotkania z marszałkiem Kliszko ten postulat wysunął. Jednak żadnej odpowiedzi ze strony rządu nie było. A tymczasem zarówno duchowni, jak i wierni są dręczeni. „Kościół w swej działalności duszpasterskiej jest kępowany rozmaitymi zarządzeniami administracyjnymi, nawet nauczanie w kościele chcą kontrolować, a fiskus już zupełnie niepoczytalnie sobie poczyną”. Kończąc list, ks. bp Choromański zaznaczył, że chętnie podjąłby polemikę z Panem redaktorem, ale wie, że przeciwko sobie ma cenzurę, która Panu redaktorowi jest przychylna. A ponadto, żadna redakcja nie odważyłaby się zamieścić na swych łamach artykułu polemicznego¹⁶.

Kilka tygodni później na łamach kolejnego czasopisma ukazał się artykuł na temat hierarchów Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce, tym razem na łamach „Argumentów” z 3 lutego 1963 r., w numerze 5, pod tytułem: *Zdezorientowani na Soborze*¹⁷. Autor publikacji informował swych czytelników, że księża biskupi w Polsce na wiele lat przed Soborem mogli bez żadnych trudności wyjeżdżać do Watykanu. Czytamy: (...) na długo przed Soborem dziesiątki polskich Biskupów wyjeżdżały bez żadnych trudności do Watykanu w podróże sprawozdawcze, tzw. *ad limina apostolorum*¹⁸. Także i do tego artykułu odniósł się sekretarz Episkopatu Polski, ks. bp Z. Choromański, kierując list na ręce redaktora W. Mysłka. Ks. bp Choromański w swym liście odniósł się tylko do kwestii paszportów¹⁹. Inne wywody pominął. Opisał dość

---

¹⁵ Zob. A. Kopiczko, *Kościół a polityka wyznaniowa po II wojnie światowej*, Olsztyn 1996, s. 19-56.

¹⁶ APM, Teczka nr 3. List bpa Zygmunta Choromańskiego do redaktora „Polityki” z 26 I 1963 r.

¹⁷ *Zdezorientowani na Soborze*, „Argumenty” nr 5, z 3 II 1963 r.

¹⁸ S. Stomma, *Paszporty do Watykanu*, TP nr 44, z 4 XI 1962 r.

¹⁹ Zob. IPN BU, sygn. 01283/844, Wyjazd księży w czasie Soboru do Rzymu.

szczegółowo starania księży biskupów o paszporty. Kilkakrotnie prowadził rozmowy z dyrektorem Urzędu ds. Wyznań niejakim Żabińskim na temat wyjazdu księży biskupów na Sobór. Za każdym razem jednak padały wymijające odpowiedzi, żądano też imiennej listy biskupów, którzy mieli wyjechać do Rzymu. Prymas Polski Stefan Wyszyński wysłał listę do Urzędu ds. Wyznań, na której umieszczono 33 nazwiska. Dopiero po kilku miesiącach, 14 sierpnia, Episkopat otrzymał odpowiedź, i to w formie oświadczenia. Władze komunistyczne zażądały wyraźnego stanowiska księży biskupów z Polski wobec problemu wojny i pokoju. Dalej pisano w oświadczeniu: „(...) pragnęlibyśmy wiedzieć, jakie stanowisko zajmą biskupi polscy wobec ewentualnych przejawów niemieckiego rewizjonizmu”. A także wysunięto zarzut przeciwko Episkopatowi, że występuje w swych wypowiedziach „przeciwko polityce Rządu i zasadom tolerancji zagwarantowanych w Konstytucji PRL”. Episkopat na to żenujące oświadczenie odpowiedział bardzo szybko. Więc rząd wydał kolejne nowe oświadczenie, z którego księża biskupi dowiedzieli się tylko tyle, że paszporty będą musieli załatwiać w Komendach Wojewódzkich Milicji Obywatelskiej, a nie jak do tej pory w Urzędzie ds. Wyznań²⁰. Ks. bp Choromański w liście do redaktora Mysłka pisał: „(...) Po przezwycięzeniu wszystkich trudności, dzięki przychylnemu stanowisku ambasady austriackiej i włoskiej, zaopatrzeni w kieszonkowe 5 dolarów – ekipa Episkopatu, ale tylko w liczbie czterestu wyruszyła do Rzymu”. Natomiast nie otrzymali paszportów księża biskupi z Ziem Zachodnich, ks. abp Kominek z Wrocławia i bp Pluta z Gorzowa. Dopiero po interwencji ks. Prymasa S. Wyszyńskiego u I Sekretarza KC PZPR władze komunistyczne wyraziły zgodę na wyjazd do Rzymu ks. abp Kominkowi, a w listopadzie ks. bp Plucie. Także kilku innych księży biskupów otrzymało paszporty. Natomiast paszportów mimo wielu starań nie otrzymało siedmiu biskupów, byli to: ks. bp Dudziec, bp S. Jakiel, bp J. Drzazga, bp J. Stroba, bp T. Etter, bp Gołębiowski i bp Suszyński.

---

²⁰ AAWO, Udział bpa T. Wilczyńskiego. Pismo biskupa olsztyńskiego T. Wilczyńskiego do MSZ, Biura Paszportów Zagranicznych w Warszawie z 1 VII 1962 r. Rządca diecezji warmińskiej prosił o wydanie paszportu na wyjazd do Rzymu na obrady Soboru Watykańskiego II. Odpowiedź nadeszła dopiero 19 września 1962 r., w którym zaznaczono, że paszporty będą wydawane przez Komendy Wojewódzkie MO. Kolejne pismo ks. bp T. Wilczyński skierował do Komendy Wojewódzkiej MO w Olsztynie 24 września 1962 r. z prośbą o wydanie paszportu na wyjazd do Rzymu na obrady Soboru Watykańskiego II. To pismo dopiero przyniosło skutek pozytywny.

Po tych wyjaśnieniach ks. bp Z. Choromański w liście adresowanym do redaktora W. Mysłka pozwolił sobie na zwrócenie uwagi, by dziennikarze liczyli się z etyką dziennikarską, a nie dezinformowali społeczeństwa. To rządzący przydzielali paszporty księżom biskupom wedle własnego uznania. Natomiast treść artykułu, mówiąc delikatnie, nie odzwierciedlała prawdy. Oto, co w nim napisano: (...) mimo kilkakrotnych ponagleń ze strony Kurii (Rzymskiej – przyp. aut.) biskupi nie wyjechali natychmiast po wezwaniu ich do Rzymu – to opóźnienie takie nastąpiło nie wskutek – prześladowających – ich władz państwowych, lecz wskutek zakazu ze strony przewodniczącego Episkopatu, który cofnął go dopiero pod presją samej Kurii²¹. Kończąc list, ks. bp Choromański poprosił redaktora, by w przyszłości kierował się uczciwością w redagowaniu tekstów²².

II sesja Soboru Powszechnego (29 IX – 4 XII 1963 r.)

Druga sesja Soboru Watykańskiego II rozpoczęła się 29 września 1963 r. Przewidywano, że prace soborowe rozpoczną się wcześniej²³. Jednak śmierć Ojca św. Jana XIII²⁴ odroczyła zwołanie sesji o kilka tygodni. Kilka dni przed wyjazdem do Rzymu na obrady Soboru Watykańskiego II, 23 września 1963 r., kard. Stefan Wyszyński w bazylice archikatedralnej św. Jana Chrzciciela w Warszawie wygłosił kazanie pożegnalne z Warszawą, w którym nakreślił program prac Soborowych, a także przedstawił utrudnienia ze strony władz komunistycznych, z jakimi się borykają polscy biskupi, oraz niezrozumienie, które ich spotyka ze strony wielu hierarchów z różnych stron świata. W każdej diece-

---

²¹ APM, Teczka nr 3. List ks. bpa Z. Choromańskiego do redaktora W. Mysłka z 11 II 1963 r.

²² Tamże, s. 3.

²³ *Skrócenie plenarnych sesji Soboru*, „Trybuna Ludu” nr 317, z 16 XI 1962 r. Korespondent Polskiej Agencji Prasowej informował na łamach „Trybuny Ludu”: „Druga sesja Soboru rozpocznie się dnia 12 maja i trwać będzie tylko do 29 czerwca”. W przesłanej korespondencji starano się ukazać ojców soborowych z perspektywy partii politycznej. Czytamy: „(...) uważa się również, że Kuria Rzymska liczy na to, iż poważna część uczestników Soboru, zwłaszcza z krajów Dalekiego Wschodu, Ameryki Południowej i Afryki, nie będzie mogła regularnie przyjeżdżać i że w ten sposób uda się znacznie osłabić wpływy skrzydła reformatorskiego”; Zob. I. Krasicki, *Decyzja papieża – II sesja Soboru odłożona do września 1963 r.*, „Trybuna Ludu” nr 330, z 29 XI 1962 r. Korespondent informował, że Jan XXIII wyznaczył nowy termin rozpoczęcia II sesji Soboru na 8 września 1963 r. Ostatecznie i ta data się zmieniła.

²⁴ Zob. J. Turowicz, *Jan XXIII nie żyje*, TP, nr 23, z 9 VI 1963 r.

zji miał zostać jeden biskup. Wszyscy inni zgłaszali swój wyjazd. Kilka dni przed wyjazdem zaledwie połowa księży biskupów otrzymała paszporty. Ks. kard. Wyszyński zaznaczył w przemówieniu, że decyzja jest niesłuszna, „bo ogranicza prawa obywateli i może na opinii światowej czynić wrażenie, że Polska jest jakimś zamkniętym więzieniem”. Największą bolączką, na którą zwrócił uwagę Prymas Polski, była odmowa paszportów niektórym księżom biskupom Ziem Zachodnich. Mówił do wiernych: „Jest to tym bardziej dla nas bolesne, że obecność Polski, a zwłaszcza Biskupów Ziem Zachodnich, jest nie tylko sprawą soborową, ale i sprawą polskiej racji stanu! Obecność w gronie Episkopatu Polskiego biskupów Ziem Zachodnich, które Opatrzność Boża wróciła Ojczyźnie naszej po wiekach niewoli, ma niewątpliwie znaczenie nie tylko religijne, ale też i narodowe? (...) Odmowę paszportu dla niektórych Biskupów polskich słusznie możemy uważać za naruszenie ich sumienia, bo ono im nakazuje być na Soborze”. W dalszej części homilii ks. Prymas zaznaczył, że przynosi to szkodę nie tylko autorytetowi władzy, ale przede wszystkim Ojczyźnie. Ponadto ks. kard. Wyszyński informował wiernych, że papież Paweł VI, następca Jana XXIII, podjął wszystkie prace rozpoczęte przez poprzednika, przede wszystkim prace Soborowe²⁵. Do najważniejszych zadań Soboru ks. Prymas zaliczył dawanie świadectwa o Chrystusie i głoszenie prawdy o Kościele. Do wiernych zgromadzonych w archikatedrze warszawskiej apelował o wsparcie prac soborowych czynami dobroci. Kończąc mowę pożegnalną, ks. Prymas dzielił się z wiernymi swymi rozterkami, czy w tak trudnej sytuacji Kościoła w Polsce, kiedy dzieje się tyle krzywd i tak wielu cierpi za swą wiarę, czy powinien jechać do Rzymu na obrady Soboru. Mówił dalej, że polscy biskupi znajdują się w bardzo trudnej sytuacji, kiedy inni pytają o rozwój duszpasterstwa i zaangażowanie laikatu w Kościele. Często wobec takich pytań milczą. „(...) Ale jak tu się dzielić swymi doświadczeniami, gdy mnie na przykład jakiś biskup murzyński, gdzieś z głębi Afryki, zapyta: *Ile też kardynał ma w swojej Archidiecezji szkół katolickich? Bo ja mam tysiąc. Co ja mu odpowiem? – Bracie mam ich dwie, trzy. Co ja powiem, muszę milczeć. A drugi mnie zapyta: Jak się rozwija prasa katolicka w Polsce? I co ja na to powiem?*” Ponadto przywołał przykład duchownego, któremu władze komunistyczne zabrały plebanię, małą szopkę, którą wybu-

---

²⁵ Zob. M. Wrzeszcz, *Paweł VI. Szkice do portretu wielkiego papieża*, Warszawa 1988³, s. 49-71.

dował by w niej zamieszkać, ale i nawet to mu zabrano. Ostatecznie ów duchowny zamieszkał w wozie meblowym, jak Drzymała w czasach Kulturkampfu. Był to bardzo trudny czas dla Prymasa Wyszyńskiego, choć jak zaznaczył, przyzwyczał się do ciągłej obrony i przyjmowania ciosów od rządzących. Kończąc swe wystąpienie, powiedział: „Gdybym milczał – byłbym kłamcą”²⁶.

Dwa dni później, 25 września 1963 r., sekretariat Prymasa Polski podał do publicznej wiadomości listę imienną księży biskupów udających się do Rzymu na obrady soborowe. Ks. kard. Prymas Polski do Rzymu udał się 25 września 1963 r. w towarzystwie swego kapelana, ks. prał. dra Władysława Padacza. Ks. Prymasowi w Rzymie towarzyszył także sekretarz, ks. kan. dr Hieronim Goździewicz, a także radca prawny, ks. prał. dr Franciszek Borowiec. W pierwszej grupie do Rzymu udało się 21 ojców soborowych z Polski, a mianowicie:

1. Arcybiskup Antoni Baraniak, ordynariusz z Poznania
2. Bp Herbert Bednorz, koadiutor z Katowic
3. Bp Bernard Czapliński, sufragan z Pelplina
4. Bp Jan Czerniak, sufragan z Gniezna
5. Bp Józef Drzazga, sufragan z Olsztyna²⁷

---

²⁶ APM, Teczka nr 2. *Pożegnanie z Warszawą*, Kazanie wygłoszone przez kard. Stefana Wyszyńskiego do wiernych zgromadzonych w Bazylice Archikatedralnej w Warszawie pw. św. Jana Chrzyciela przed wyjazdem na II Sesję Soboru Watykańskiego II, 23 IX 1963 r.

²⁷ Zob. S. Achremczyk, R. Marchwiński, J. Przeracki, *Poczet biskupów warmińskich*, Olsztyn 1994, s. 245-249; Archiwum Parafialne w Biskupcu reszelskim, Ogłoszenia Parafialne z 24.08. 1958 r. W kościołach diecezji warmińskiej księża czytali komunikat bpa T. Wilczyńskiego, w którym rządcą diecezji pisał: „Ojciec św. Pius XII mianował drugiego biskupa dla Warmii i Mazur. Został nim ds. dr Józef Drzazga. Urodził się w parafii Modliborzyce, diecezji lubelskiej w dniu 4 lipca 1914 r. Ukończył Gimnazjum Biskupie w Lublinie i tamże Seminarium Duchowne w roku 1938. Dla swych zdolności i prawego, kapłańskiego charakteru został wysłany na studia filozoficzne do Papieskiego Uniwersytetu Gregoriańskiego w Rzymie. Przyjechawszy, po rocznym pobycie w Rzymie, na wakacje do Polski, z racji wojny, nie mógł wrócić na studia do stolicy chrześcijaństwa. W okresie wojny pracował jako wikariusz parafii Hrubieszów, a po wojnie ukończył wydział filozofii na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim ze stopniem doktora filozofii. Po ukończeniu studiów wyższych w roku 1950 został profesorem na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim i wicerektorem Lubelskiego Seminarium Duchownego. W 1951 r. wszedł do Lubelskiej Kapituły Katedralnej jako

6. Bp Tadeusz Etter, sufragan z Poznania
7. Bp Henryk Grzordziel, sufragan z Opola
8. Bp Franciszek Jop, ordynariusz z Opola
9. Bp Stanisław Jakiel, sufragan z Przemysła
10. Bp Piotr Kalwa, ordynariusz z Lublina
11. Bp Kazimierz Kowalski, ordynariusz z Pelplina
12. Bp Michał Klepacz, ordynariusz z Łodzi
13. Bp Jan Kulik, sufragan z Łodzi
14. Bp Józef Kurpas, sufragan z Katowic
15. Bp Jan Mazur, sufragan z Lublina
16. Bp Waclaw Majewski, sufragan z Warszawy
17. Bp Aleksander Mościcki, sufragan z Łomży
18. Bp Edmund Nowicki, ordynariusz z Gdańska
19. Bp Antoni Pawłowski, ordynariusz z Włocławka
20. Bp Jan Obląk, sufragan z Olsztyna²⁸
21. Bp Waclaw Skomorucha, sufragan z Siedlec.

W drugiej grupie do Rzymu pojechało czterech księży biskupów, Stefan Bareła ordynariusz z Częstochowy, Karol Wojtyła wikariusz kapitulny z Krakowa, Waclaw Wyciek sufragan z Opola i Kazimierz Majdański sufragan z Włocławka. Kolejna grupa księży biskupów nie otrzymała paszportów. W grupie tej było 18 księży biskupów, a mianowicie: arcybiskup Bolesław Kominek ordynariusz Wrocławia, bp Jerzy Ablewicz ordynariusz z Tarnowa, bp Michał Blecharczyk sufragan z Tarnowa, bp Stanisław Czajka wikariusz kapitulny z Częstochowy, bp Bronisław Dąbrowski sufragan warszawski, bp Julian Groblicki su-

---

Kanonik rzeczywisty. (...) Dziękujemy Ojcu św. Piusowi XII za łaskawą pamięć o potrzebach dziewięćsettyśmicznej rzeszy katolików naszej diecezji, którym nie mógł sprostać jeden Biskup”. Konsekratorem ks. dra J. Drzazgi w katedrze olsztyńskiej był ks. prymas S. Wyszyński.

²⁸ Zob. A. Kopiczko, *Jan Obląk (1913-1988), biskup warmiński w latach 1982-1988*, w: *Poczet biskupów warmińskich*, red. S. Achremczyk, Olsztyn 2008, s. 475-484. Ks. bp J. Obląk urodził się 26 V 1913 r. w Borzęcinie, pow. Brzesko, diecezja tarnowska. Świecenia kapłańskie przyjął 29 VI 1936 r. w Tarnowie; doktorat uzyskał 17 VI 1948 r. od 17 X 1949 r. był dyrektorem Biblioteki Warmińskiego Seminarium Duchownego w Olsztynie, prowadził wykłady z patrologii w Seminarium Duchownym. Sakrę biskupią przyjął 1 IV 1962 r. we Fromborku. W latach 1982-1988 był biskupem warmińskim. Zmarł 16 grudnia 1988 r.

fragan krakowski, bp Piotr Gołębiowski sufragan sandomierski, bp Władysław Jędruszek sufragan drohiczyński, bp Lech Kaczmarek sufragan gdański, bp Jerzy Modzelewski sufragan warszawski, bp Paweł Latusek sufragan wrocławski, bp Edmund Muszyński sufragan kielecki, bp Wilhelm Pluta ordynariusz gorzowski, bp Jerzy Stroba sufragan gorzowski, bp Władysław Suszyński sufragan białostocki, bp Adam Sawicki administrator apostolski w Białymstoku, bp Jan Wosiński administrator apostolski z płocka i ks. kan. dr Hieronim Goździewicz sekretarz Prymasa Polski²⁹.

Otwarcie II sesji Soboru Powszechnego Watykańskiego II odbyło się w niedzielę, 29 września 1963 r., w Bazylice św. Piotra w Rzymie. Księża biskupi z Polski stanowili niewielką grupę w porównaniu do biskupów z innych rejonów świata. Z diecezji warmińskiej w II sesji Soboru uczestniczyło dwóch księży biskupów, Jan Obląg i Józef Drzazga. Rządca diecezji warmińskiej, pozostał w diecezji. Kilkanaście dni po rozpoczęciu obrad II sesji soborowej księża biskupi z diecezji warmińskiej skierowali list do duchowieństwa i wiernych diecezji warmińskiej. Przesyłając pozdrowienia z Rzymu, m.in. pisali: „Przybyliśmy do Rzymu wraz z Ks. Prymasem Polski i 21 biskupami 27 września o godz. 9.00 rano. (...) 29 września w Bazylice św. Piotra nastąpiło otwarcie II Sesji Soborowej. O godzinie 9.00 zebrało się w jej murach około 2300 kardynałów i biskupów z całego świata, ze wszystkich narodów i ras ludzkich”³⁰.

Prasa lewicowa starała się w oczach całego świata zdyskredytować księży biskupów z Polski uczestniczących w sesjach Soboru Watykańskiego II³¹. Niemiecki tygodnik „Die Zeit” w numerze z 17 stycznia 1964 r. opublikował na swych łamach korespondencję z Polski o sytuacji Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce. Autor informacji, J.N. Stehle, informował czytelników niemieckich, że trudności, jakie Kościół w Polsce przeżywa, są ewidentną winą Episkopatu, który za-

---

²⁹ APM, Teczka nr 2. Komunikat Sekretariatu Prymasa Polski Nr 5217/63/P z 25 IX 1963 r. Z powyższym komunikatem zapoznali się wszyscy księża diecezji warmińskiej.

³⁰ AAWO, Udział bpa T. Wilczyńskiego. List księży biskupów warmińskich do duchowieństwa i wiernych diecezji warmińskiej przesłany z Rzymu 10 października 1963 r.

³¹ Zob. T. Mazowiecki, A. Wielowieyski, *Otwarcie na Wschód*, „Więź”, 11-12(1963), s. 7-13.

trzymał się w pół drogi, nie akceptuje nowej socjalistycznej rzeczywistości. Korespondent Stehle donosił, że taka postawa widoczna była na Soborze w wystąpieniach ojców Soboru przybyłych z Polski. Byli tradycjonalistami, zamknięci na zrozumienie współczesnej rzeczywistości, „głuchymi na nurty postępowe”. Jednym słowem, biskupi z Polski, to konserwatyści z ciemnogrodu. Także komunistyczna prasa w Polsce, powołując się na zachodnie doniesienia prasowe i spekulacje teologiczne, starała się ukazywać księży biskupów z Polski jako nie rozumiejących nowej rzeczywistości na świecie. Naciskano na różne grupy katolików świeckich, by przeciwstawić ich Episkopatowi. Starano się podzielić katolicyzm, przeciwstawiając Rzym Polsce, a Polskę Rzymowi. Sytuacja ta w Polsce trwała od zakończenia II wojny światowej. Mimo wielu nacisków księży biskupi z Polski, tak jak i inni ojcowie Soborowi, zabierali głos, dyskutowali, proponowali nowe rozwiązania duszpasterskie, bo tak jak i biskupi z innych krajów cieszyli się pełnym zaufaniem Kościoła Powszechnego i Ojca św.

Odpowiadając na zarzuty na łamach „L'Osservatore Romano” z 29 stycznia 1964 r. ukazał się artykuł pod tytułem: *Biskupi Polscy*, w którym czytamy, że propaganda komunistyczna nadal stara się rękoma wielu postępowych katolików ośmieszyć hierarchię kościelną. Co więcej, po kilku latach od odwilży w 1956 r. nic się nie zmieniło w Polsce, nadal funkcjonariusze tajnej policji politycznej inwigilują duchownych, oskarżając ich o „zdradę stanu”. Rządzący komuniści unikają otwartej walki z Kościołem, bo jest to mało popularne, ale z każdym dniem nasilają się represje wobec wielu duchownych poprzez Wydziały ds. Wyznań. W dalszej części przedstawiono trudną sytuację wielu instytucji kościelnych, informując opinię publiczną na świecie, że w Polsce zamyka się niższe seminaria duchowne, a budynki wzniesione z funduszy Kościoła są konfiskowane³². Zagrożone są także wyższe seminaria duchowne, ponieważ pozbawia się je własnych gmachów³³. Młodych adeptów do kapłaństwa powoływano do wojska niespodziewanie, każdego do innej jednostki, tylko po to, by odwieść ich od kapłaństwa. Siostry zakonne pozbawiano pracy, domów zakonnych, a wiernych świeckich za swe przekonania religijne zwalniano z pracy. W całej Polsce istniało

---

³² Zob. K. Bielawny, *Konfiskata mienia kościelnego w latach 1962-63 na terenie Polski*, „Studia Pelplińskie”, 39(2008), s. 153-166.

³³ Zob. A. Szorc, A. Kopiczko, *Wyższe Seminarium Duchowne „Hosianum”*. *Zarys dziejów*, Olsztyn 1995, s. 108-110.

tylko 5 szkół katolickich. Lekcje religii usunięto ze szkół publicznych, dzieci i młodzież zmuszono do nauki katechizmu w punktach katechetycznych, zazwyczaj małych, ciasnych i skromnie wyposażonych³⁴. Autor zaznaczył także, że w Polsce prasa katolicka ukazuje się w minimalnym nakładzie, cenzura jest wszechobecna i nieubłagana. W radio, telewizji i kinach nie ma programów katolickich. Podatki nałożone na instytucje kościelne i duchownych są tak wysokie, że nikt nie jest w stanie spełnić takich żądań finansowych na rzecz państwa. Władze pozbawiają instytucje kościelne za niezapłacone podatki, wszystkiego, co można zabrać. A w ostateczności walczą o dusze Polaków, chcąc pozbawić ich wiary i miłości do Kościoła. Księża Biskupi uczestniczą w cierpieniu narodu i razem z nim dają świadectwo prawdzie³⁵.

III sesja (14 IX – 21 XI 1964 r.)

Mimo wielu ataków ze strony prasy lewicowej na księży biskupów w Polsce, jak i duchownych, wierni wraz ze swymi duszpasterzami wspierali Sobór swymi modlitwami. W czasie trwania III sesji soborowej, w Polsce we wszystkich parafiach odbywały się nabożeństwa soborowe, które gromadziły rzesze wiernych. Czuwania soborowe³⁶ poprzedzane były pielgrzymkami delegacji parafialnych na Jasną Górę, delegacje przybywały na tydzień przed nabożeństwami soborowymi w swych parafiach na Jasną Górę. Każda z nich uczestniczyła w mszy św., podczas której poświęcono różańce, a w godzinach popołudniowych uczestniczyła w nabożeństwie różańcowym i czuwaniu nocnym w intencji Soboru i Kościoła. Tym razem Episkopat Polski wzywał wiernych do *Zwycięstwa nad sobą*, na rzecz Soboru³⁷.

Otwarcie trzeciej sesji Soboru nastąpiło 14 września 1964 r. Następnego dnia papież Paweł VI przyjął kard. Stefana Wyszyńskiego na audiencji prywatnej. W czasie spotkania wręczył papieżowi Pawłowi VI Księgę Soborową: *Zwycięstwo nad sobą na rzecz Soboru*. Wierni Kościoła w Polsce poprzez tę Księgę zaznaczyli swą jedność z Ojcem

³⁴ Por. A. Raina, *Stefan Kardynał Wyszyński*, s. 268-296.

³⁵ *Biskupi Polscy*, „L'Osservatore Romano”, nr 3, z 24 I 1964 r.

³⁶ S. Wyszyński, *Głos z Jasnej Góry*, Warszawa 1986², s. 178-180.

³⁷ APB, Teczka nr 3. List pasterski o. paulinów z Jasnej Góry do duchowieństwa i wiernych w Polsce z 26 VIII 1964 r.

Świętym i całym Kościołem Powszechnym, wspierając Sobór modlitwą³⁸.

W III sesji Soboru Watykańskiego II z diecezji warmińskiej w obradach uczestniczył ks. bp T. Wilczyński i ks. bp J. Drzazga. Z Polski wyjechało na III sesję soborową 28 księży biskupów. Tak jak poprzednio również i tym razem kilku księży biskupów nie otrzymało paszportów na wyjazd do Rzymu. Z Rzymu księża biskupi warmińscy przesłali list 11 października 1964 r. do duchowieństwa i wiernych diecezji warmińskiej. List czytany był we wszystkich kościołach diecezji 8 listopada 1964 r. W piśmie skierowanym do wiernych opisano dotychczasowe prace soborowe nad dokumentami, a także w trzech punktach informowano o ogromnym znaczeniu obrad soborowych zarówno dla Kościoła, jak i dla współczesnego świata. W liście czytamy m.in.: „(...) życie chrześcijańskie będzie wymagało w dzisiejszych czasach szczególnej wierności Bogu, obowiązkowości, umartwienia i ofiary i zawsze będzie oznaczało ową wąską ścieżkę wiodącą do zbawienia, o której mówi Pan Jezus”. Dalej księża biskupi zachęcali do odnowy moralnej każdego z nas. „Musimy pracować nad wykorzeniem z siebie słabości i wad, w szczególny sposób walczyć z wszelkimi przejawami pijaństwa i rozwiązłości. To będzie najpiękniejsza praca na rzecz Soboru, owa *odnowa soborowa*, owo *zwycięstwo nad sobą na rzecz Soboru*”. Do tego wewnętrznego odrodzenia miały przyczynić się rekolekcje intronizacyjne, które od wiosny 1964 r. odbywały się w poszczególnych parafiach diecezji warmińskiej³⁹.

W czasie obrad soborowych ks. bp T. Wilczyński wystąpił w Radio Watykańskim, przemawiając 21 października 1964 r. na temat wolności sumienia⁴⁰. W przemówieniu zaznaczył, że: „(...) wsłuchując się w tysiące przemówień soborowych, jestem dumny z troski o wszystkich, bez wyjątku, Ojców Soborowych, o wolność osoby ludzkiej. Przedstawiciele różnych kontynentów, ras i języków, wyrażający poglądy kapłanów i wiernych rozsianych po całym świecie są jednomyślni w ocenie,

³⁸ A. Micewski, *Kardynał Wyszyński, prymas i mąż stanu*, Paryż 1981, s. 7.

³⁹ AAWO, Udział bpa T. Wilczyńskiego. List biskupów warmińskich T. Wilczyńskiego i J. Drzazgi nadesłany z Rzymu 11 X 1964 r.

⁴⁰ Zob. Instytut Pamięci Narodowej w Katowicach (dalej cyt. IPN Ka), sygn. Materiały dotyczące Soboru Watykańskiego II.

że nikomu i w żadnym wypadku nie wolno gwałcić sumienia ludzkiego⁴¹.

Polscy księża biskupi 4 października 1964 r. zostali przyjęci na audiencji u Ojca św. Pawła VI. W Audiencji uczestniczyło 28 polskich Ojców Soborowych z kardynałem Prymasem Stefanem Wyszyńskim na czele. W swym przemówieniu Ojciec św. wyraził żal, że wielu biskupów z Polski ponownie nie otrzymało pozwolenia przyjazdu na Sobór. Ponadto w swym przemówieniu Ojciec św. mówił o trudnych warunkach pracy Kościoła w Polsce, podkreślając ciągłe ograniczanie praw Kościoła w wielu dziedzinach życia chrześcijańskiego i społecznego. Poza Ojcami Soborowymi w audiencji uczestniczyli także księża prałaci pracujący w Rzymie, ks. inf. B. Filipiak, wicedziekan Roty, ks. prał. F. Mączyński, rektor Polskiego Instytutu i ks. prał W. Rubin, rektor Kolegium Polskiego⁴².

Po swym powrocie ks. bp T. Wilczyński w sprawozdaniu z III sesji Soboru Watykańskiego II w pierwszych słowach podziękował władzom za udzielenie paszportu dwóm biskupom z diecezji warmińskiej. Zaznaczył także, że w czasie drogi powrotnej na przejściach granicznych nie było żadnych trudności, choć bagażu było dużo, przeważnie w bagażach znajdowały się książki liturgiczne. W dalszej części rządcą diecezji warmińskiej opisał prace III sesji soborowej, podejmowano tematy m.in. O Bożym Objawieniu, Kościele Chrystusowym, Ekumenizmie, O stosunku Kościoła do religii niechrześcijańskich. Ks. bp T. Wilczyński odniósł się także do udziału polskich biskupów w pracach III sesji soborowej. Zaznaczył, że przemówienia i wnioski biskupów polskich nie wiele różniły się od przemówień i wniosków biskupów innych narodowości. Ze sprawozdania dowiadujemy się też, że: „Trzeba sporo żółci i jadu nienawiści do Biskupów Polskich, aby wygłaszać i szerzyć wśród społeczeństwa polskiego twierdzenia przeciwne. Biskupi Polscy nie wysilali się na wygłaszanie propozycji, które przy głosowaniu przechodziłyby tylko ich głosami. Żaden z Biskupów Polskich nie chciał i nie dawał zeru prasie sensacyjnej i nie musiał odwoływać, czy prostować tego, co powiedział na auli soborowej. Biskupi Polscy nie gonią za sensacją”. Kończąc swe sprawozdanie, odniósł się

---

⁴¹ AAWO, Udział bpa T. Wilczyńskiego. Przemówienie w radiu watykańskim ks. bpa T. Wilczyńskiego, ordynariusza olsztyńskiego, dnia 21 X 1964 r.

⁴² Tamże, Audiencja Polskich Ojców Soborowych u Ojca Świętego Pawła VI, dnia 4 XI 1964 r.

do osoby ks. Prymasa kard Wyszyńskiego: „(...) kłamstwem jest, jakoby Ks. Prymas terroryzował Biskupów Polskich, aby przemawiali w tym duchu, w jakim on sobie tego życzy”⁴³. W dniu zamknięcia III sesji soborowej, 21 listopada 1964 r. Ojciec św. Paweł VI ogłosił Maryję Najświętszą Matką Kościoła.

IV sesja (14 IX – 8 XII 1965 r.)

Na IV sesję Soboru Watykańskiego II ks. kard. Stefan Wyszyński udał się do Rzymu 11 września 1965 r. Obrady soborowe rozpoczęły się 14 września. Wraz z ks. Prymasem do Rzymu udali się: ks. abp Antoni Baraniak z Poznania, bp Michał Klepacz z Łodzi, bp Czesław Falkowski z Łomży, bp Jan Jarosiewicz z Kielc, bp Stefan Baryła z Częstochowy, bp Bogdan Sikorski z Płocka, bp Andrzej Wronka z Wrocławia, bp Jerzy Stroba z Gorzowa, bp Jan Czerniak z Gniezna, bp Lech Kazmarek z Gdańska, bp Wincenty Urban z Wrocławia, bp Wawrzyniec Kulik z Łodzi, bp Jan Wosiński z Płocka, bp Jan Obląg z Olsztyna⁴⁴ i bp Wacław Skomorucha z Siedlec. Kilka dni wcześniej na Sobór wyjechali: ks. abp Karol Wojtyła z Krakowa, abp Bolesław Kominek z Wrocławia, bp Kazimierz Kowalski z Pelplina, bp Franciszek Jop z Opola, bp Herbert Bednorz z Katowic, bp Bernard Czaplinski z Pelplina, bp Henryk Grzondziel z Opola, bp Józef Kurpas z Katowic i bp Kazimierz Majdański z Włocławka⁴⁵.

W czasie IV sesji soborowej przebywający w Rzymie biskupi z Polski zostali przyjęci 13 listopada, w dniu św. Stanisława Kostki, przez Ojca świętego Pawła VI. W czasie audiencji ks. kard. Stefan Wyszyński wygłosił przemówienie po włosku, mówiąc przede wszystkim o przygotowaniach do Millennium. Kończąc swe przemówienie, Prymas prosił o zaufanie do biskupów polskich, którzy przeszli przez wiele udręk i cierpień. Papież, przemawiając do zgromadzonych, rzekł: „Ufamy Wam, patrzymy na Was z wiarą, budujemy się Waszą postawą i pra-

---

⁴³ AAWO, Sprawozdanie z III Sesji II Soboru Watykańskiego ks. bpa T. Wilczyńskiego z dnia 8 XII 1964 r.

⁴⁴ Z diecezji warmińskiej w IV sesji Soboru watykańskiego II uczestniczył tylko ks. bp J. Obląg. Dnia 5 sierpnia 1965 r. zmarł rządcą diecezji ks. bp T. Wilczyński. Wikariuszem kapitulnym Diecezji Warmińskiej wybrany został ks. bp J. Drzazga, który pozostał w diecezji w czasie obrad IV sesji Soborowej.

⁴⁵ *Wyjazd polskich ojców Soboru*, TP nr 38, z 19 IX 1965 r.

ca⁴⁶. Dalsze przemówienie, wygłoszone po łacinie odnosiło się do zbliżających uroczystości millenijnych w Polsce. I tym razem prasa laicka w Polsce komentowała audiencję księży biskupów z Polski i słowa wypowiedziane przez Prymasa do Papieża o zaufanie do księży biskupów na swój sposób, a mianowicie, że Ojciec święty przyjął to z nieufnością.

Jak w latach poprzednich, tak i w czasie obrad IV sesji soborowej, Kościół w Polsce wspierał Ojców Soborowych modlitwami. Idea przewodnią spotkań modlitewnych były słowa: „W macierzyńską niewolę Maryi, za wolność Kościoła w świecie współczesnym”. Program duszpasterski wspierający Sobór połączony był z IX Rokiem Wielkiej Nowenny. W uroczystość Matki Bożej Częstochowskiej, 26 sierpnia 1965 r., delegacje kobiet ze wszystkich parafii w Polsce uczestniczyły we mszy św., podczas której ks. kard. Stefan Wyszyński powierzył w macierzyńską niewolę Maryi delegacje kobiet. W diecezji warmińskiej podobna uroczystość odbyła się 12 września w Gietrzwałdzie, w diecezjalnym sanktuarium. W dniu rozpoczęcia IV sesji soborowej, 14 września, we wszystkich parafiach odbywały się nabożeństwa wieczorne w intencji rozpoczynających się prac IV i ostatniej sesji Soboru⁴⁷.

Uroczystymi nabożeństwami dziękczynnymi w kościołach parafialnych w Polsce wierni dziękowali Bogu 8 grudnia 1965 r., w dniu zakończenia obrad II Soboru Watykańskiego, za wszelkie dary otrzymane poprzez obrady soborowe. Dobiegł końca Sobór duszpasterski, który wprowadzał nowy obraz Kościoła rzymskokatolickiego w świecie współczesnym.

Zakończenie

Sobór Watykański II, zwołany przez papieża Jana XXIII, odbył się w latach 1962-1965. Złożyły się nań cztery sesje, w których uczestniczyło od 2 do 3 tys. ojców soborowych z całego świata. Udział w sesjach brali także polscy księża biskupi. Choć ich udział nie był łatwy. Przede wszystkim utrudniano im wyjazd z Polski, odmawiając wielu księżom biskupom paszportów, a po drugie w prasie lewicowej z rozmysłem systematycznie stosowano ciągłą dezinformację na temat prac soborowych i zaangażowania ojców soborowych z Polski. Środowiska

---

⁴⁶ Cyt. za. A. Micewski, *Kardynał Wyszyński*, s. 17.

⁴⁷ APM, Teczka nr 3. Pismo ks. bpa J. Drzazgi, wikariusza generalnego do proboszczów diecezji warmińskiej z 7 VII 1965 r.

lewicowe starały się wmówić społeczeństwu, że biskupi z Polski reprezentują nurt konserwatywny, więc nie są otwarci na zmiany, i dlatego są nieakceptowani przez innych hierarchów katolickich. Mimo wielu trudności ks. prymas wraz z innymi biskupami z Polski brali czynny udział w czterech sesjach soborowych. Poza tym rządca diecezji warmińskiej oraz inni księża biskupi przemawiali w radiu watykańskim, a rzesze wiernych w Polsce wspierały obrady soborowe poprzez udział w nabożeństwach, czuwaniach modlitewnych w ramach Nowenny Narodowej, przygotowującej Kościół w Polsce do 1000-lecia chrztu.

BETEILIGUNG POLNISCHER BISCHÖFE AN DEN BERATUNGEN DES II. VATIKANISCHEN KONZILS

Zusammenfassung

Den Beratungen des II. Vatikanischen Konzils in Polen sind viele Diskussionen vorangegangen. Im August 1961 hat die wissenschaftliche Konferenz an der Katholischen Universität stattgefunden, die dem zukünftigen Konzil gewidmet wurde. Das II. Vatikanische Konzil hat in den Jahren 1962-1965 stattgefunden. Es hat aus 4 Sessionen bestanden, an denen sich von 2 bis 3 Tausend Konzilväter beteiligt haben. An der I. Konzilsession haben 3000 Konzilväter teilgenommen, die nach Rom aus der ganzen Welt gekommen sind. Unter den Delegierten waren auch Bischöfe aus Polen an der Spitze mit dem Primas, Kardinal Stefan Wyszyński. Die Fahrt der Priesterschaft war durch die kommunistische Verwaltung erschwert. Viele Bischöfe bekamen keinen Pass. Das andere Problem war die Desinformation, die von der linken Presse sowohl gegenüber den Bischöfen als auch gegenüber den Beratungen des Konzils geführt wurde. Trotz vieler Schwierigkeiten, auf die die Kirche in Polen seitens der kommunistischen Behörde gestoßen ist, haben die Gläubigen das Konzil mit Gebeten vom ersten bis zum letzten Tag der Beratungen unterstützt. Das Konzil wurde am 8. Dezember 1965 beendet.